

ZDROWIE,

ORGAN TOWARZYSTWA HYGIENICZNEGO WARSZAWSKIEGO

REDAKTOR

Dr JOZEF JAWORSKI

ulica Zielna № 13.

Administracja w Kancelaryi Towarzystwa Hygienicznego ;
ulica Karowa № 31 (gmach własny). Telefon 63-46.

Dostać można wszędzie.

Dostać można wszędzie.

**Dla dzieci, matek, rekonwalescentów, osób ner-
wowych, gruźliczych i starców.**

KAKAO WEDLA

najzdrowszy i najsmaczniejszy napój na pierwsze śniadanie.

Kakao owsiane Wedla łączy łatwostrawność kleiku z przyjemnym smakiem czekolady.

Zalecane przez lekarzy dla dzieci, chorych i rekonwalescentów.

Dostać można wszędzie

UWADZE P. P. LEKARZY.

Plastry smarowane zwyczajne i kauczukowe (na szpulkach nie ustępujące wyrobom zagranicznym).

Plasterek angielski przewyższający wyroby zagraniczne.

Opatrunki wyjąłowane w ulepszonym opakowaniu z kontrolą syst. prof. Mikulicza.

Kataplazmy antyseptyczne i zabezpieczenia od gnicia i pleśni.

Plaster rupurowy dziecinny (pepkowy).

Synapizma energicznie działające. **Plaster Tatrzański** na odciski;

Gazy i waty antyseptyczne, bandaże oraz wszelkie materiały opatrunkowe poleca Fabryka środków opatrunkowych i pracownia sterylizacyjna

R. STRZELECKIEGO

Warszawa, Sienna Nr 45, telefon 48-90

NA DOSTAWY SPECJALNE CENY.

WARSZAWSKIE TOWARZYSTWO AKCYJNE

„MOTOR“

ULICA MARSZAŁKOWSKA Nr 23

ODDZIAŁ CHEMICZNO-FARMACEUTYCZNY

TELEFON 18-09.

POLECA

Przetwory chemiczne farmaceutyczne
Plastry smarowane, zwyczajne i kauczukowe.

Kataplazmy na sposób Hamiltona.

Kąpiele z kwasu węglowego.

Kąpiele tlenowe.

Nowe środki lecznicze.

Czyste odczynniki chemiczne

Barwniki do badań mikroskopowych.

Tlen zgęszczony.

ul. 45-148

30040

TRESC ZESZYTU 9

- Artykuły oryginalne:** Artykuł wstępny (str. 449). — *Dr Stanisław Skalski*, Hypoteki sanitarne nieruchomości (str. 451).
- Dział sprawozdawczy:** Choroby zakaźne. *P. Schmidt*, Przypadek wewnątrzmacicznego paratyfusu (str. 456). — *Th. Janssen*, Swoisty zamach samobójczy za pomocą tuberkuliny (str. 456). — *R. Steinebach*, O płynie mózgodzeniowym oraz o działaniu punkcyj lędźwinowej w delirium potatorum (str. 456). — **Hygiena społeczna**, *Alfons Fischer*, Zadania powojenne higieny społecznej (str. 457).
- Wiadomości z ruchu i potrzeb higieny i medycyny krajowej.** Przepisy budowlane dla wsi (str. 457). — Szmaty i śmiecie pod względem higienicznym i ekonomicznym (str. 458).
- Z Towarzystwa Higienicznego Warszawskiego.** Protokół posiedzenia Rady z zaproszonymi przedstawicielami instytucji, biorących udział w uczczeniu zasług ś. p. dra K. Chełchowskiego (str. 459).
- Przegląd bibliograficzny.** Pamiętnik kliniczny Szpitala D-ka Jezus (460).
- Wiadomości bieżące:** Konkurs z powodu rocznicy Kościuszkowskiej na napisanie odczytu higienicznego dla ludu wiejskiego (str. 461). — Leczenie się włościan w zdrojowiskach (str. 461). — O referaty do Pamiętnika II-go Zjazdu Hygienistów (str. 462). — Zawiadamianie co do chorób zakaźnych i registracja zmarłych przez duchowieństwo (str. 462). — Nadesłano do Redakcji (str. 462).

Druk zeszytu ukończono dnia 8 Października.

Przedpłata „Zdrowia“ w Warszawie rocznie rb. 4, na prowincyi rb. 5. Ogłoszenia do „Zdrowia“ przyjmują się na warunkach następujących:

	Strony zewnętrzne	Strony wewnętrzne
Cała strona	mk. 50	mk. 38
Pół strony	„ 30	„ 20
1/4 strony	„ 18	„ 13

PAMIĘTNIK KLINICZNY

SZPITALA DZIECIĄTKA JEZUS

WYDAWNICTWO BEZTERMINOWE

ZESZYT I

z 19 rysunkami i 4 portretami w tekście

Nakładem Koła Lekarzy Szpitala Dzieciątka Jezus

Skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa.

Cena 3 mk.

Medycyna i Kronika Lekarska

CZASOPISMO TYGODNIOWE

dla lekarzy praktyków,

wychodzi w Warszawie co sobota w zwiększonym formacie i obejmuje: 1) Artykuły oryginalne ze wszystkich działów wiedzy lekarskiej. 2) Spostrzeżenia z klinik i szpitalów. 3) Kazuistykę lekarską. 4) Najważniejsze wiadomości z dziedziny higieny współczesnej. 5) Streszczenia, przekłady lub wyciągi z pism zagranicznych. 6) Sprawozdania z kongresów naukowych. 7) Krytykę i bibliografię. 8) Kwestycje zawodowe. 9) Drobniejsze wiadomości. 10, Nekrologja. 11) Wiadomości bieżące krajowe i zagraniczne. 12) Wzmianki o dziełach nadsyłanych do redakcyi. 13) Odpowiedzi od redakcyi. 14) Ogłoszenia i t. d.

Cena w Warszawie: rocznie rb. 7, półrocznie rb. 3.50.

Na prowincyi i zagranicą: rocznie rb. 8, półrocznie rb. 4.

WYDAWCA **Dr Guranowski.**

Niecała 7.

REDAKTORZY: **Dr S. Orłowski.**

i Dr Józef Zawadzki.

ZDROWIE,

ORGAN WARSZAW. TOWARZYSTWA HYGIENICZNEGO,
POŚWIĘCONY HYGIENIE PUBLICZNEJ I PRYWATNEJ

Warszawa, we Wrześniu, 1917 r.

Wielkość historyczna Kościuszki, którego stuletnią rocznicę zgonu cała Polska w dniu 15 Października uroczyście obchodzić będzie, nie leży tylko w Jego czynach rycerskich, w Jego poświęceniu dla Ojczyzny, za którą walczył i cierpiał, lecz także w tem Jego głębokiem przeświadczeniu, że ziemia i wolny lud wiejski jest podstawą kamienną i nieprzeżywą Polski, że lud ten — silny fizycznie i duchowo, w razie udziału w pracy nad sprawami Rzeczypospolitej razem z innymi stanami narodu, przyniesie nowe a cenne wartości w życie gospodarcze, a w ogóle publiczne Polski. To też Kościuszko, przebywając w swej dziedzicznej wiosce Siechanowiczach, oddawał się staraniom około poprawy bytu i doli włościan. Jego promienna dusza pogodzić się nie mogła z tym stanem ciemnoty, zaniedbania i upośledzenia, w jakich był pogrążony kmięć polski i litewski. Czuł On, że tylko przez podniesienie stanu fizycznego, umysłowego i duchowego, wogóle przez oświecenie go, zainteresowanie wolnością i własnością, lud wiejski stanie się obywatelem Rzeczypospolitej, a tem samym wyjdzie z tej smutnej bierności, godzącej go z każdą odmianą, choćby najbardziej upokarzającą godność i samodzielność narodu.

Ta myśl Go ożywiła zawsze; ona Go natchnęła, gdy stawał do rozpaczliwej walki o wolność narodu; ona wreszcie w ostatnich miesiącach życia podyktowała mu testament.

W testamencie tym pisał: „Ogłaszam więc włościan wsi (Siechanowicz), do tego majątku należących, za wolnych obywateli krajowych i zupełnych właścicieli gruntów, jakie dotychczas posiadali. Uwalniam ich od wszelkich bez wyjątku opłat, danin

i posług osobistych, do jakich względem dworu i pana dotychczas byli obowiązani. Wzywam tylko, aby się postarali dla własnego pożytku i na dobro kraju o stosowne szkoły i zakłady wychowawcze.“

Ta troska Jego, aby kmięć polski dla własnego pożytku i na dobro kraju postarał się o stosowne szkoły i zakłady wychowawcze, jest nakazem, który w rocznicę zgonu Naczelnika Narodu, Odnowiciela Polski, przypomnieć i zapamiętać nam należy.

Towarzystwo Hygieniczne nasze, a Wydział Hygieny Ludowej w szczególności, powołane są do pracy nad szerzeniem i wpa-
janiem zasad zdrowotności i wśród ludu wiejskiego.

W chwili obecnej, w epoce odradzania się Ojczyzny naszej, wyzyskać musimy w sposób należyty wszystkie nowootwierające się drogi po temu. W tym celu wypadnie, aby Rada W. T. H. postanowiła:

Przystąpić do propagowania zasad zdrowotności wśród ludu wiejskiego przy współudziale coraz liczniejszych obecnie Towarzystw oświatowych, kulturalnych i współdzielczych.

Dla ułatwienia tego należy utworzyć Muzeum Hygieniczne ruchome.

Wyszukać odpowiednich prelegentów objazdowych i zaopatrzyć ich w odpowiednie pomoce dydaktyczne (tablice, rysunki, okazy, modele i t. d.).

Wreszcie, wydrukować rozumowany katalog wydawnictw z dziedziny higieny, przeznaczonych dla ludu.

Obecnie z powodu rocznicy zgonu T. Kościuszki jest dążeniem wielu osób i instytucji złożyć hołd Jego pamięci przez utworzenie czegoś trwałego i odpowiadającego wielkości Jego postaci.

Nam, z naszego stanowiska, wydaje się, że zorganizowanie stałej, a metodycznej pracy, o jakiej wyżej mowa, nad podniesieniem zdrowotności i kultury ludu wiejskiego, nad jego uspołecznieniem, będzie nieprzerwanie przypominać i niejako uosabiać akt nobilitacji—w szerszym słowa znaczeniu—Wojciecha Bartosa Głowackiego, a w osobie jego całego polskiego chłopstwa, dokonany przez Naczelnika Narodu po bitwie pod Racławicami, a będący wyrazem Jego wiary w konieczną potrzebę i owocność dla Ojczyzny uszlachetniania ludu wiejskiego.

I. HYPOTEKI SANITARNE NIERUCHOMOŚCI.

Napisał **Dr Stanisław Skalski.** ^{*)}

Przewrót, dokonywujący się w życiu naszym politycznym w okresie wojny obecnej, odbija się w każdej dziedzinie stosunków naszych. Musiał on dotknąć i sprawić głębokie zmiany w niezmiernie u nas zaniedbanej dziedzinie zdrowia publicznego. Jako wyniki tego przewrotu widzimy wzmożoną walkę z chorobami zakaźnymi, w szczególności zaś tyfusem plamistym, dalej, uwieńczoną zupełnie pomyślnym wynikiem walkę z ospą.

Obok zupełnego lub prawie zupełnego wyplenienia pewnych chorób, dzięki prawidłowej rejestracji zgonów i bardziej dokładnemu rozpoznawaniu jej przyczyn przez lekarzy, których świadectwa jedynie mają znaczenie, dzięki dalej notowaniu wszelkich zachorowań i zgonów zakażanych mamy możliwość pokusić się o zapoczątkowanie dokładnej statystyki zachorowań i zgonów na terenie Królestwa.

Gdy rozporządzamy już dość pewnym materiałem epidemiologicznostatystycznym, nozogeograficznym, a nawet nozoantropologicznym, czegośmy, jak wiadomo, nie mieli nigdy, sądzę, że czas wreszcie pokusić się o dalszy krok na tej nieutartej u nas drodze.

Za krok taki uważam zaprowadzenie wszędzie, gdzie tylko będzie to możliwe, w każdym osiedlu ludzkim, a już bezwzględnie tam, gdzie osiedle to przedstawia większe skupienie ludności, t. z. casiers sanitaires, którym proponuję nadać miano „hypotek sanitarnych.“

Nie przypuszczam, by urządzenie to było nieznanne u nas. Pokróćce więc tylko wspomnę o jego dziejach i zasadach, wspomnę również, że gorącym jego propagatorem obok prof. Roux i innych wielu jest Paul Juillerat, od lat szeregu dyrektor biura higieny mieszkań i kierownik „hypoteki sanitarnej“ w Paryżu.

Pierwsza hipoteka sanitarna powstała w roku 1871 w Brukseli, gdzie została zaprowadzona przez N. Janssensa i stała się

^{*)} Według referatu na II Zjeździe Hygienistów Polskich w Warszawie 1917 r.

wzorem dla innych, powstających zarówno w Europie Zachodniej—głównie we Francji, oraz Belgji, jak i Wschodniej. Należy stwierdzić już obecnie, że hypoteki sanitarne mogą powstać dopiero wtedy i dopiero tam, gdy i gdzie rozporządzamy ścisłemi danymi o zachorowaniach i zgonach, gdzie mamy zorganizowaną służbę sanitarną miejską należycie wyszkoloną i będącą pod należytem kierownictwem.

Odpowiedź na pytanie, czym jest hypoteka sanitarna, jest bardzo krótka i łatwa: jest to urządzenie miejskie, skupiające w swym ręku wszelkie dane, mające związek z higieną i stanem zdrowotnym nieruchomości miejskich. Na pozór jest to toż samo, co biuro higieniczne, różnica polega na sposobie układu całego materiału, który hypoteka segreguje według domów, korzystając z danych napływających do biura sanitarnego. Inniemi słowy — hypoteka sanitarna stanowi część biura sanitarnego, do jakiego stopnia nieodzowną, o tem niżej.

Każdy, kto miał czas dłuższy do czynienia z dnia na dzień z wykazami zachorowań i zgonów na choroby zakaźne, każdy, kto wejrzał nieco bliżej w raptularze parafialne zgonów, każdy wreszcie obeznany z higieną, wie dobrze, że są w każdym mieście domy, ulice, dzielnice nawet całe, gdzie pewna określona choroba lub choroby obrały sobie ustalone siedlisko, gdzie panują one stale.

Wyszukanie na terenie miasta tych ognisk, stały nadzór nad nimi, wykrycie przyczyn ich powstawania i trwania, usunięcie ich przy pomocy wszelkich rozporządzalnych środków, aż do nabycia przez miasto danej nieruchomości i zburzenia danego domu włącznie, wszystko to staje się możliwem z chwilą, gdy wiemy z dnia na dzień o każdym wypadku zachodzącym na terenie danej nieruchomości niezależnie od tego, czy to będzie zgon, czy przyjście na świat, dokonane odkażenie, czy przyłączenie do sieci kanalizacyjnej miejskiej, budowa nowej studni, urządzenie dołu biologicznego, czy założenie ogródka na podwórzu lub wybrukowanie go. Każda zmiana zachodząca na przestrzeni danej nieruchomości winna być zapisana, z całości można skorzystać dla celów zdrowotnych może później dopiero.

W wykonaniu technicznem hypoteka sanitarna niezależnie od różnic w szczegółach składa się z okładki, teki, oddzielnej dla

każdej nieruchomości, opatrzonej na zewnętrznej stronie nazwą ulicy i № domu, wewnątrz zaś znajdujemy wszelkie dane o stanie sanitarnym nieruchomości i wszystkim, co może mieć z nią związek, poczynając od planu nieruchomości w skali 1:2000; możliwie szczegółowego opisu, liczby mieszkańców (ja bym dodał podziału ich podług narodowości), dalej, opis urządzeń wodociagowych i kanalizacyjnych, względnie sposobów usuwania nieczystości i zaopatrywania w wodę, ilość i rodzaj klozetów i ich rozmieszczenie, i t. d. Dane te dla łatwości posilkowania się nimi są rozmieszczone na oddzielnych kartach, na jednej z nich znajdujemy statystykę ruchu ludności, statystykę sanitarną, a więc ilości zachorowań i zgonów wywołanych przez choroby zakaźne i zwykłe, według dat, na innej podane według dat każde odkażenie, dokonane na terenie nieruchomości z powodu chorób zakaźnych wraz ze wskazaniem ich rodzaju.

Dalej, znajdujemy kartę poświęconą mieszkaniom niehigienicznym wraz ze wskazaniem, od kogo wpłynęło zawiadomienie i przez kogo zostało sprawdzone, jakie środki zostały zalecone, jakie skutki prawne pociągnęło za sobą.

Wynikiem badań sanitarnych dokonanych na miejscu poświęcona jest karta dalsza, podaje ona, czy podwórze jest brukowane i w jaki sposób, czy asfaltowane, cementowane, pokryte brukiem drewnianym.

Dalej idzie: sposób usuwania nieczystości; sposób wentylacji i działania wygódek; Sposób usuwania wód nieczystych; sposób zaopatrywania w wodę. Inne przyczyny złego stanu sanitarnego danej nieruchomości stwierdzone: 1. Na ulicy, 2. W mieszkaniu, 3. Na posiadłościach sąsiednich.

W końcu wyniki badania wody chemicznego, bakteriologicznego. Wyniki badania powietrza na terenie danej nieruchomości oraz wyniki badania pyłu i gruntu, o ile które z tych badań były dokonane.

Hypoteki sanitarne domów niedługo święcić będą: w Brukseli półwiekowy jubileusz swego istnienia, w Paryżu w roku przyszłym 25 rocznicę, fakt zaś, że wprowadzono je zarówno na zachodzie jak i na wschodzie Europy, powinien być i dla nas zachętą, by wprowadzić je u nas z chwilą, gdy stało się to możliwe.

Prowadzenie hypotek jest rzeczą niezmiernie prostą -- przy biurze sanitarnem, a gdzie go niema wprost przy Magistracie

tworzy się pod kierunkiem lekarza miejskiego oddział, gdzie odbywa się codzienna registracya każdego zachorowania i zgonu zakaźnego oraz wszystkich faktów związanych z higieną na terenie nieruchomości.

Teczki domów położonych przy tej samej ulicy łączymy w porządku numerów policyjnych w grupę, co nam znakomicie ułatwia poszukiwanie; teuczka uliczna zawiera plan ulicy, przyległych nieruchomości oraz szereg szczegółów, jak rodzaj i kierunek ścieków ulicznych, sposób zabrukowania i t. p., kierunek połączeń kanalizacyjnych, rur gazowych i t. p.

Gdy zajdzie potrzeba sprawdzenia, czy w danym domu panuje jakaś choroba zakaźna stale, dajmy na to dur brzuszny, czy też jest to zachorowanie sporadyczne, czy dom ten jest stałym dostarczycielem zgonów gruźlicznych, czy nie, wystarczy przejrzeć księgę hipoteczną owej nieruchomości, a będziemy mieli obraz wyrazisty, co się tam działo i kiedy. Z zestawień w wykazach zawartych możemy otrzymać niezmiernie ważne dane, co do chorobowości śmiertelności w pewnej części miasta, przy pewnej ulicy, co nas zmusi do doszukania się przyczyny tych objawów i zarządzenie środków zaradczych.

Właściwie powiedziałem wszystko, co powiedzieć należało o hipotekach sanitarnych, dodać jednak muszę nieco szczegółów o wielkiej roli, jaką mogą i winny one odegrać w walce z gruźlicą. Znany jest i uznany wpływ ujemny wilgotnych, ciemnych mieszkań na zdrowie ludzkie, wiemy, jakie zachodzą różnice między ilością zgonów w mieszkaniach piwnicznych oraz na innych piętrach, znany nam jest dobrze związek między najstraszniejszą z chorób — gruźlicą i złem mieszkaniem.

Hypoteki sanitarne zależność tę wyświetlą nam w całej nagości i ohydzie, przekonają najbardziej nawet wątpiące jednostki faktami, cyframi, co zmusi do podjęcia wszelkich możliwych zarządzeń ku uzdrowieniu domów zaniedbanych.

Nie sądzimy, że stać się to może z dnia na dzień, że wystarczy założyć hipotekę sanitarną w danem mieście, abyśmy od razu posiadli kryterium do oceny, podstawę do wniosków i wydawanie wyroku; tak nie jest, 10 lat potrzebował Paryż na ujęcie tych spraw w pewne wnioski ścisłe, na ich uwydatnienie na zasadzie zebranych danych, nas czeka też samo.

Proponując przesadzenie na nasz grunt obcego pomysłu, pragnę, by dał on wszystko co dać może, widzę zaś, że nawet tam, gdzie jest on stosowany od bardzo dawna, jak np. w Paryżu, nie wykonano go w całej rozciągłości, według bowiem przepisów hipotek sanitarnych nieruchomości, dane w nich zawarte nie są dostępne dla publiczności. Korzystać z nich mogą jedynie władze miejskie dla celów dobra publicznego oraz właściciele nieruchomości, z czego w Paryżu np. korzystają oni coraz częściej, przeglądając hipoteki sanitarne swych własnych posiadłości w celu podjęcia wskazanych ulepszeń.

Dla szerokiego ogółu, dla mieszkańców najbardziej zapowietrzonego domu, hipoteki sanitarne nie są dostępne, co uważać należy za rzecz może nawet słuszną i uzasadnioną, z uwagi jednak na wielką wagę tej sprawy i na niezmiernie doniosły wpływ, jaki wyrzucić ona może na niedbałych i skąpych gospodarzy, proponuję, by odpis hipoteki sanitarnej, będącej w posiadaniu biura higienicznego miejskiego, znajdował się w każdej nieruchomości miejskiej, oraz, by na żądanie każdego mieszkańca domu, był on obowiązkowo pokazywany.

Dopełnienie szczegółów z dnia na dzień przybywających jest bardzo łatwo wykonalne za pomocą zawiadomień, przesyłanych na odpowiednich blankietach, które, stanowiąc odpis danych Biura, musiałyby być włączane przez gospodarzy do hipoteki sanitarnej, będącej na miejscu w domu.

Jeśli zdołałem przekonać obecnych o wartości, zaletach i wielkiej wadze hipotek sanitarnych, proponowałbym powzięcie uchwały o brzmieniu następującem:

„II Zjazd Hygienistów polskich w Warszawie uważa zaprowadzenie hipotek sanitarnych nieruchomości za wskazane i pożądane w celu polepszenia stanu zdrowotnego domów i ułatwienia walki z chorobami zakaźnymi wogóle, a gruźlicą w szczególności.“

„Zjazd poleca Komisji wykonawczej zwrócić się do Rady Stanu z przedstawieniem tej potrzeby i prośbą o nakazanie wprowadzenia hipotek sanitarnych wszędzie tam, gdzie będzie to możliwe. Zbieranie materiału i czynienie przygotowań do wprowadzenia należy rozpocząć zaraz.“¹⁾

¹⁾ Przygotowania do wprowadzenia w życie hipotek sanitarnych są w Łodzi na ukończeniu. Zaczną one działać w czasie najbliższym.

DZIAŁ SPRAWOZDAWCZY.

Choroby zakaźne.

39. Schmidt. **Przypadek wewnątrzmacicznego paratyfusu.** Przeniesienie laseczników tyfusowych na płód za pomocą krwi matki, spostrzegano wielokrotnie. Natomiast przeniesienie laseczników paratyfusu B. dotychczas było nieznanie.

Pączki paratyfusowe były wykazane we krwi i kale matki przed porodem. Ze krwi noworodka, następnego dnia po urodzeniu się jego, wyhodowano mnóstwo pączek paratyfusowych z kału jego dopiero 4-go dnia. Dziecko wkrótce zmarło na różę bez objawów gorączki. Sekcja wykazała obecność obustronnego zapalenia płuc oraz obrzmienie śledziony. Krew z serca, żółć, mocza i sok śledziony zawierał liczne pączki paratyfusowe. Przestrzega przeto autor przed możliwością zarażania się za pomocą odchodów podczas porodu oraz przez dziecko.

(Deutsch. med. Wochenschr. 1916, str. 911)

Dr. A. Fruchtman.

40. Th. Janssen, **Swoisty zamach samobójczy za pomocą tuberkuliny.** Pewna cierpiąca na gruźlicę chora zastrzyknęła sobie pod skórę w celach samobójczych 2 ccm. tuberkuliny odrazu. Wynikiem tego była 3 tygodnie trwająca wysoka gorączka z coraz to większymi rozwolnieniami, senność, silne przyspieszenie czynności serca i oddechu. Po 3 ch tygodniach wszystkie te przypadłości ustąpiły, a cierpienie płucne doznało znacznej poprawy.

(Hyg. Rundschau № 2, 1917).

Dr. A. Fruchtman.

41. R. Steinebach. **O płynie mózgodzeniowym oraz o działaniu punkcji lędźwiowej w delirium potatorum.** Autor kilkakrotnie spostrzegł, że w obłądnie opileczym ciśnienie płynu mózgodzeniowego bywa zwiększone i że obniżanie tego ciśnienia za pomocą punkcji lędźwiowej, jakby za jednym zamachem obłąd ten usuwa.

Pomyślnie to działanie punkcji stanowi po części następstwo obniżenia ciśnienia; prawdopodobnie jednak główną rolę odgrywa tu zmniejszenie jakiegoś zawartego w płynie mózgodzeniowym jodu, t. zw. „jodu pośredniego“ Bumke'go (Zwischengift).

(Deutsch. med. Wochenschr. 1915, str. 369).

Dr. A. Fruchtman.

Hygiena socjalna.

42. Alfons Fischer. **Zadania powojenne higieny socjalnej.** Jakkolwiek pod względem ubezpieczenia robotników zro-

biono już bardzo dużo, to jednak nie da się zaprzeczyć, iż wiele jeszcze spraw robotniczych nie zostało rozwiązanych, jak naprz. małe zarobki, niedostateczne odżywianie, wadliwość mieszkań oraz inne warunki, niekorzystnie działające na zdrowie robotników. Nadto brak jest całokształtu prawa o ochronie matek oraz przymusowego ubezpieczenia rodzin. Wojna obecna, która wprowadziła już w życie sprawy, które dawniej wydawały się niewykonalnymi, powołaną jest również do tego, by wszystkim obywatelom Państwa zapewnić prawo opieki nad ich zdrowiem. Prawo takie przewidziane było już bardzo dawno przez lekarza heidelbergskiego Dr Fr. Ant. Maña, który w r. 1800 wydał całokształt przepisów zdrowotnych, dotyczących warunków pracy, życia klasy robotczej. w życie jednak do wojny obecnej niewprowadzonych.

(Arch. f. Soc. Hyg. Demogr. T. XI, Z. 2).

Dr A. Fruchtman.

Wiadomości z ruchu i potrzeb higieny i medycyny krajowej.

1. **Przepisy budowlane dla wsi.** Na podstawie „Przepisów budowlanych dla wsi w Polsce“, opracowanych przez Koło architektów w Warszawie, Wydział budowlany Rady Głównej Opiekuńczej, przygotował projekt tymczasowych przepisów budowlanych dla wsi, ustalony i przyjęty na plenarnym posiedzeniu tegoż Wydziału.

Przepisy obejmują kilka punktów zasadniczych, a mianowicie: 1) rozplanowanie wsi; 2) rozplanowanie zagrody i warunki zabudowania; techniczne, zdrowotne i przeciwpożarne; 3) warunki wznoszenia budowli; wreszcie, 4) wskazówki, dotyczące budowli publicznych i historycznych.

W ostatnim tym punkcie Wydział budowlany R. G. O. zaznacza, iż wszystkie budowle o znaczeniu społecznym, jako to: kościoły, szkoły, kaplice, cmentarze, domy ludowe i t. p. powinny być budowane podług projektów, zatwierdzonych przez odnośne władze budowlane i pod dozorem technicznym z urzędu wyznaczonym.

Naprawy w kościołach i budynkach użyteczności publicznej nie posiadające wartości zabytkowej, dotyczące konstrukcyi i form architektonicznych, powinny być wykonywane podług rysunków, zatwierdzonych przez odnośne władze budowlane.

Wszelkie zaś, choćby drobne roboty budowlane zewnętrzne w budynkach historycznych i pamiątkowych, bezwarunkowo podlegają zatwierdzeniu i kontroli odnośnych władz.

Zebrania się wreszcie burzyć pozostałości dawnych kościołów, cmentarzy, zamków, baszt, murów obronnych grodziszczy, kaplic, figur przydrożnych, pomników i innych budowli starożytnych, bez specjalnego na piśmie zezwolenia władz budowlanych, które działania będą zawsze w porozumieniu z Tow. Opieki nad zabytkami przeszłości.

2. Szmaty i śmiecie pod względem higienicznym i ekonomicznym.
W Stowarzyszeniu właścicieli nieruchomości, m. Warszawy inż. Maurycy Rotmil referował poruszoną na II Zjeździe higienistów polskich sprawę regulowania kwestyi szmat, gałganów, starzyzny, śmieci oraz odpadków zwierzęcych pod względem higieniczno-zdrowotnym oraz gospodarki miejskiej.

Inż. Rotmil, jako opiekun sanitarny, od początku wojny poznał niebezpieczeństwo, grożące miastu wskutek nieregulowania handlu szmatami, starzyzną i t. p. Wiele używanych przedmiotów, sprzedawanych przez handlarzy, pochodzi z mieszkań osób zmarłych na choroby zakaźne. Szmaty i gałgany oraz odpadki zwierzęce, sprzedawane setkami wagonów, dostają się w stanie zanieczyszczonym i niezdezynfekowanym do fabryk, gdzie grożą zarazą tysiącom robotników.

Aby niebezpieczeństwu zaradzić, inż. Rotmil proponuje wprowadzenie w życie zarządzeń następujących: 1) magazynowanie i segregowanie starzyzny, szmat i t. d. powinno być dokonywane w specjalnych miejscach przy zabezpieczeniu ludzi pracujących; 2) handel rzeczami używanymi zdatnymi do użytku powinien być ześrodkowany w miejscach ściśle określonych pod baczną kontrolą. Zaleca dalej referent, aby odzież i pościel, oddawane do lombardów były bezwarunkowo odkazane.

W drugiej części referatu inż. Rotmil zwrócił uwagę na poważne źródło dochodu, jakie gminy mogą osiągnąć przez utylizację przeróżnych śmieci, starzyzny i gałganów. Dochód ten dałby zarobku tysiącom ludzi i pozwoliłby pokryć poważne koszty, związane z odkazaniem starych rzeczy i odpadków.

Zebranie wyraziło opinię, iż zarząd Stow. właścicieli nieruchomości powinien zająć się zrealizowaniem tej ważnej sprawy w sposób, jaki uważa za najbardziej celowy.

Z Towarzystwa Hygienicznego Warsz.

Protokół posiedzenia Rady

z zaproszonymi przedstawicielami Instytucji, biorących udział w uczczeniu zasług ś. p. dra K. Chelchowskiego z dnia 12 Stycznia 1917 r.

Dnia 12 Stycznia na zaproszenie Rady Towarzystwa Hygienicznego Warszawskiego odbyło się w gmachu tegoż Towarzystwa zebranie w celu obmyślenia sposobu uczczenia pamięci zmarłego dra K. Chelchowskiego. W zebraniu wzięli udział pp: mec. Ignacy Baliński, mec. Wincenty Biskupski, dr J. Bączkiewicz, dr Ciechowski, dr W. Dąbrowski, dr Stanisław Kurtz, dr Kucharzewski, dr M. Jakowski, dr J. Jaworski, dr J. Polak, mec. W. Przedpełski, dr Antoni Rząd, dr W. Starkiewicz, dr J. Szwajcer, dr W. Szumlański i dr Józef Zawadzki. Stwierdzono obecność przedstawicieli następujących instytucji, w których zmarły brał udział: Rady Miejskiej i Zarządu Miasta, Macierzy, Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego, Rady Towarzystwa Hygienicznego, Stowarzyszenia Lekarzy Polskich, Towarzystw Opieki nad dziećmi, Gazety lekarskiej, Medycyny, Zdrowia, Koła oświaty imienia Mieczysława Brzezińskiego, Szkoły im. Boduena, Stronnictwa Narodowej demokracji.

Obecni na wniosek p. Balińskiego utworzyli Komitet dla uczczenia zasług ś. p. dra K. Chelchowskiego mający na celu: 1) wzięcie udziału w pogrzebie, 2) zorganizowanie obchodu poświęconego pamięci zmarłego i fundacyi jego imienia. Jakkolwiek pożądanym byłoby objęcie wszystkich dziedzin działalności zmarłego, to jednakże postanowiono ograniczyć się do trzech przemówień, mianowicie: dr A. Puławski przemówi w imieniu Towarzystwa lekarskiego, Stowarzyszenie lekarzy, Prasy lekarskiej; dr J. Polak od Towarzystwa Hygienicznego i dr Rząd od Macierzy i instytucji oświatowych, a także w imieniu Rady Miejskiej. W uznaniu niespożytych zasług ś. p. dra Chelchowskiego, szczególnie na polu higieny i oświaty ludu Rada Towarzystwa Hygienicznego postanowiła w początku Lutego urządzić uroczystą akademję z udziałem przedstawicieli instytucji, dla których zmarły położył zasługi. Nadto, w gmachu Towarzystwa Hygienicznego postanowiono zawiesić portret ś. p. dra Chelchowskiego; redaktor „Zdrowia“ d. J. Jaworski zapowiedział, że „Zdrowie“ poświęci specjalny numer pamięci zmarłego. W celu trwałego upamiętnienia zasług ś. p. dra K. Chelchowskiego, szczególnie w dziedzinie higieny i oświaty ludu, Komitet na wniosek dr Jaworskiego postanowił utworzyć fundusz wydawniczy stały z ofiar, które prawdopodobnie będą

składane dla uczczenia pamięci zmarłego, a wnoszone do Towarzystwa Hygienicznego lub do redakcyi czasopism „na Towarzystwo Hygieniczne do rozporządzenia Komitetu dla uczczenia zasług ś. p. dra K. Chęłchowskiego“. Rada Towarzystwa zadeklarowała pierwszą ofiarę w sumie 200 rb. Wreszcie, Rada postanowiła imieniem zmarłego nazwać instytucję odpowiadającą charakterem działalności zmarłego.

PRZEGLĄD BIBLIOGRAFICZNY.

Pamiętnik kliniczny Szpitala D-ka Jezus. Z. I z 19 ma rysunkami i 4-ma portretami. Nakład Koła Lekarzy Szpitala Dz. Jezus, str. 136 + 111. Warszawa, 1917

We wstępie skreślono historię powstania posiedzeń klinicznych. Materiał zawarty w Pamiętniku, w postaci sprawozdań z posiedzeń od 12—II do 12—XII 1916, jest bardzo różny co do wartości naukowej i opracowania. Obok spostrzeżeń istotnie godnych uwagi, znajdują się i pospolite. Spostrzeżenia, uzupełniane badaniami pracowni szpitalnej, wyróżniającej się naogół z pośród innych.

Niektóre opisy i przemówienia są przydługie i rozwlekłe. W każdym razie jednak Pamiętnik przedstawia się interesująco i wart jest, aby z treścią jego zapoznali się nasi klinicyści. W układzie udatnym znać wprawną rękę redaktora Pamiętnika dra A. Landego.

W końcu pewna uwaga.

Przedstawianie ważniejszych spostrzeżeń chorych lub preparatów niezależnie od posiedzenia szpitalnego — na posiedzeniu klinicznym Tow. Lek. Warsz. byłoby nader pożądanem. Nasamprzód, wiadomość o nich stałaby się udziałem nie tylko grona lekarzy szpitalnych, powtóre, sama sprawa, lub dany przypadek, czy spostrzeżenie, nieraz może by zyskały na tem, dzięki odmiennemu oświetleniu lub uzupełnieniu przez liczniejszych mówców.

Zresztą, Tow. Lek. nasze ma prawo oczekiwać tego od swoich członków.

Nawet tam, gdzie ruch naukowy lekarski posiada liczniejsze i trwalsze punkty oparcia niż u nas, stosowany bywa, co do spostrzeżeń i wymiany poglądów system współdziałania. Piszący te słowa przypomina sobie, jak przed laty dwaj znani chirurdzy berlińscy: prof. Hahn i Israel w parę dni po przedstawieniu na posiedzeniach szpitalnych preparatów wyciętej krtani i wyciętej nerki,

te same preparaty przynieśli do Tow. Lek. jako pokazy. Na posiedzeniu tem, na którym był obecny i nasz kolega dr B. Sawicki, wywiązały się z powodu pokazów tych ożywione rozprawy, pogłębione uwagami Virchowa, podówczas prezesa Tow. Lek. Berlińskiego.

—ja—

WIADOMOŚCI BIEŻĄCE.

42. **Konkurs z powodu rocznicy Kościuszkowskiej na napisanie odczytu higienicznego dla ludu wiejskiego.** W dążeniu do wykonania myśli przewodniej, wypowiedzianej w artykule wstępnym w zeszycie bieżącym, co do najważniejszego uczczenia pamięci Tadeusza Kościuszki w 100-letnią rocznicę Jego zgonu przez nasze Towarzystwo Hygieniczne—Redaktor „Zdrowia“ zaproponował Radzie Towarzystwa Hygienicznego ogłoszenie konkursu na napisanie odczytu-pogadanki higienicznej dla ludu wiejskiego i na cel ten złożył od siebie na ręce skarbnika Tow. Hygienicznego 150 marek.

Odczyt ten uwzględniać ma sposób życia i potrzeby ludu wiejskiego, a składać się z następujących rozdziałów: Wstęp: zwięzła charakterystyka T. Kościuszki, odnowiciela i wskrzesiciela Polski, jako przyjaciela i dobrodzieja ludu. — Dalej 1) czystość osobista, czystość w mieszkaniu i w zagrodzie. 2) Higiena mieszkania. 3) Higiena żywienia. 4) Higiena odzieży. 5) Szkodliwość dla zdrowia przesądów i zabobonów.

Rozmiary odczytu wynosić mają od jednego do jednego i pół arkusza druku zwykłej 8-ki. Termin ostateczny nadsyłania rękopisów do Tow. Hyg. Warsz. (Karowa 31) oznacza się na 30 Grudnia r. b. z zachowaniem ogólnie przyjętych warunków na konkursach. Rękopis staje się własnością Tow. Hygienicznego Warszawskiego.

Skład sądu konkursowego, do którego wejdzie i włościanin, ogłoszony zostanie później.

43. **Leczenie się włościan w zdrojowiskach.** Pisma donoszą z Solca że były sezon leczniczy nazwać można włościańskim, włościanie bowiem, wzrósłszy w czasie wojny w zamożność i rozszerzywszy sferę swych przyzwyczajzeń i potrzeb, zjechali najliczniej z różnych okolic kraju — po zdrowie. Zarząd uzdrowiska otaczał też ich staranną opieką i korzystali oni z wszelkich możliwych ustępstw.

Zjawisko powyższe uważamy za nader pocieszające, świadczy ono bowiem o zrozumieniu przez lud nasz skuteczności leczenia się w zdrojowiskach. Wydział higieny ludowej Tow. Hyg. Warsz. jak wiadomo, propagował ideę kierowania do zdrojowisk ludu naszego, któremu właściwe są liczne cierpienia przewłoczne, nadające się do leczenia takiego.

44. O referaty do Pamiętnika II Zjazdu Hygienistów. Prezydjum Komitetu Organizacyjnego II Zjazdu Hygienistów Polskich uprasza Sz. Autorów o nadesłanie rękopisów referatów, wygłoszonych na Zjeździe, w celu umieszczenia ich w Pamiętniku Zjazdu. Jeżeli referat został już lub będzie wydrukowany w innym organie, autorowie raczą zawiadomić, w jakim piśmie i w którym numerze danego pisma, i zarazem przesłać streszczenie swej pracy.

Ostateczny termin nadsyłania oryginałów lub streszczeń upływa z dniem 1 go Listopada r. b. W braku odpowiedzi w Pamiętniku umieszczone zostanie to streszczenie, które nadesłane zostało z deklaracją przed Zjazdem, a w braku takiego streszczenia wymieniony będzie tylko tytuł pracy.

45. Zawiadamianie co do chorób zakaźnych i registracja zmarłych przez duchowieństwo. Konsystorz jeneralny archidiecezyi warszawskiej rozesał okólnik do duchowieństwa: „Wobec grasujących chorób zaraźliwych, a zwłaszcza groźnej epidemii tyfusu płamistego, Konsystorz jeneralny z polecenia J. E. ks Arcybiskupa Metropolity wzywa ks. proboszczów i rektorów kościołów całej archidiecezyi, ażeby nie omieszkali ludowi zebranemu na prymarii i na sumie, z ambony, wyjaśnić potrzebę przedsięwzięcia środków ostrożności przed zakażeniem chorobami obecnie grasującymi, a zwłaszcza przed tyfusem płamistym. nadmienając, że należy zachować czystość i higienę około siebie i w domu oraz wystrzegać się osób, które przez niechlujstwo i przebyte choroby są groźnymi rozsadnikami zarazków.

Wobec życzenia, wyrażonego przez władze okupacyjne, ks. proboszczowie będą co tydzień sporządzali wykazy statystyczne zmarłych wraz ze wskazaniem przyczyny śmierci. Wykazy takie proboszczowie warszawscy, jak dotychczas, będą przesyłali do wydziału statystycznego m. st. Warszawy, w Łodzi zaś do prezydium policji, na prowincyi do właściwych naczelników powiatów (Kreischef).

NADEŚLANO DO REDAKCYI.

1) K o p e ć. W sprawie przewożenia dzieci z chorobami zakaźnymi do szpitali warszawskich. Odbitka Przeglądu Pedyatrycznego Tom VII, 1917. 2) S z c z a w i ń s k a W a n d a, dr nauk przyrodzonych i medycyny. Życie Ogniska. Wydawnictwo „Kropki Mleka m. stoł. Warszawy“. 1917 r. 3) XVI sprawozdanie z działalności Warsz. Tow. Pomocy lek. i opieki nad umysłowo i nerwowo chorymi w r. 1916. 4) H. C z a r k o w s k i. Przyczynek do stosowania szczepionki, t. zw. przeciwploniczej. Odb. „Przeglądu Pedyatrycznego“. Warszawa 1917 r.

Redaktor **Dr Józef Jaworski.**

Druk Synów St. Niemiry, Warszawa, plac Warecki 4

Za pozwoleniem Cenzury Niemieckiej.

APTEKA

SS^{RÓW} W. KOŚCIŃSKIEGO

w Warszawie, Karmelicka 21, róg Nowolipek.

HEPAROL B. Borkowskiego, radykalny środek na kamienie żółciowe

Cena rb. 2 kop. 80.

SCABIOSA Krem ziołowy od świerzby. Cena rb. 1 kop. 50.

ALPIOL od koklusz, kaszlu i chrypki. Cena kop. 60.

GAZETA LEKARSKA

Drugie 50-lecie

PISMO TYGODNIOWE

poświęcone wszystkim gałęziom umiejętności lekarskiej

wychodzi w Warszawie pod redakcją

d-ra Arkadyusza Antoniego Puławskiego i d-ra Władysława Starkiewicza

Wydawca: **Dr W. Szumlański.**

PRZEDPŁATA WYNOŚI:

w Warszawie: rocznie rb. 7, półrocznie rb. 3 kop. 50.

Z przesyłką: rocznie rb. 8, półrocznie rb. 4.

Adres administracji: **Marszałkowska 73.**

TOWARZYSTWO AKCYJNE

Fr. Karpiński w Warszawie

Elektoralna Nr 35

poleca **KARPIŃSKIEGO**

KĄPIELE Z KWASU WĘGLOWEGO

(CO₂)

Zastępujące kąpiele w Nauheim, Kissingen.

Kąpiele te, stosowane z przepisu lekarza, działają znakomicie w astmie, cierpieniach nerwowych, zapaleniach oskrzeli (bronchitis), rozedmie płuc, wadach serca i t. p., niemniej doskonały środek do pobudzenia krążenia krwi.

Oprócz powyższych fabryka wyrabia:

Karpińskiego

KĄPIELE

borowinowe, z kwasem węglowym, zastępujące franzensbadzkie, krynickie, żegiestowskie, reineckie i t. p.
jodowo-bromowe z kwasem węglowym.
bromowe z kwasem węglowym.
balsamiczno-sosnowe z kw. węglowym.
siarczane z kwasem węglowym, zastępujące akwizgrańskie, buskie, soleckie, truskawieckie, piszczańskie i t. p.

UWAGA. Sole Karpińskiego do kąpiele są przygotowane w tabliczkach prasowanych, łatwo rozpuszczalnych.

Broszury gratis i franco. ———— Żądać wszędzie.

Druk Synów Śt. Niemiry, Plac Warecki 4.